

DZIAŁ TEMATYCZNY: CZYNNIKI DETERMINUJĄCE EFEKTYWNOŚĆ DZIAŁAŃ RESOCJALIZACYJNYCH

ROBERT OPORA

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Gdański

Forum Pedagogiczne
2017/1

Wpłynęło: 02.02.2017
Zatwierdzono do druku: 29.03.2017
DOI: 10.21697/fp.2017.1.02

ROLA PRZEKONAŃ W TEORIACH KRYMINOLOGICZNYCH I PRAKTYCE RESOCJALIZACYJNEJ

Streszczenie: Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę przekonań w koncepcji społecznego uczenia i teorii przywiązania społecznego Trávisa Hirschiego oraz możliwości wykorzystania ich w praktyce resocjalizacyjnej. Opisane zostały wybrane interakcje zmiennych poznawczych ze zmiennymi środowiskowymi istotnymi dla szacowania skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych. W dalszej części artykułu przedstawione zostały elementy charakterystyczne dla programów resocjalizacyjnych bazujących na koncepcji poznawczo-behawioralnej, których obecność sprzyja skuteczności podejmowanych oddziaływań korekcyjnych.

Słowa kluczowe: resocjalizacja, procesy poznawcze, programy resocjalizacyjne.

Wprowadzenie

Poznawczych aspektów możemy dopatrzeć się w wielu teoriach odnoszących się do zachowania człowieka. W poniższym tekście pragnę wskazać na związek znaczenia procesów poznawczych dla zachowań przestępczych w kontekście teorii społecznego uczenia i teorii przywiązania społecznego Trávisa Hirschiego. W każdej z tych teorii poznawcze aspekty pomagają w wyjaśnieniu teoretycznych modeli zachowań przestępczych.

Ukryta rola przekonań w teorii społecznego uczenia i teorii przywiązania społecznego Trávisa Hirschiego

Większość współcześnie dominujących teorii kryminologicznych, stanowiących podstawę badań empirycznych, koncentruje się przede wszystkim na wpływie społecznego środowiska na zachowania przestępcze. Pośrednio pojawiają się w nich zagadnienia roli procesów poznawczych.

Teoria społecznego uczenia się zwraca uwagę na proces przejmowania postaw od osób znaczących, pozostających w otoczeniu człowieka. Teoria ta nawiązuje również do procesów związanych z myśleniem. Przejmowanie norm przez człowieka i kształtowanie postaw odbywa się za pomocą odgrywania ról, modelowania, karania i nagradzania, wpływu osób znaczących. Według Ronalda L. Akersa (i in. 1979) normy i postawy stanowią „poznawczą aktywność” człowieka. Teoria społecznego uczenia, podobnie jak teoria zróżnicowanych powiązań Sutherlanda, zakłada, że ludzie są bardziej skłonni angażować się w zachowania przestępcze, kiedy postrzegają je jako dobre albo chociaż uzasadnione, lub kiedy ich przekonania co do własnego działania zgodnego z prawem są stosunkowo słabe. Wówczas przestępcze zachowanie postrzegane jest jako dobre i można je określić mianem antyspołecznej wartości. Natomiast sposób racjonalizowania uzasadniającego to zachowanie nazywa się mianem technik neutralizacji (Akers i in. 1979). Internalizację norm określa się zazwyczaj poprzez zapytanie osób, w jaki sposób odbierają dane zachowanie, co odzwierciedla sposób myślenia na jego temat. Testy empiryczne bazujące na teorii społecznego uczenia zazwyczaj odnoszą się do faktu przejawiania określonego zachowania (Matsueda 1982). Jest tak, gdyż zinternalizowane normy w większym stopniu powiązane są z zachowaniem niż percepcją ryzyka formalnych kar czy społecznych sankcji (Bishop 1984).

Koncepcja Hirschiego nieco inaczej wyjaśnia pojawianie się zachowań przestępczych. Nie zwraca ona uwagi na uczenie się zachowań przestępczych od innych osób, tylko akcentuje znaczenie więzi człowieka z najbliższym otoczeniem i osobami znaczącymi. W teorii Hirschiego, obok przywiązania, zaangażowania, zaabsorbowania, ważnym elementem systemu więzi człowieka ze społeczeństwem jest przekonanie o konieczności przestrzegania norm społecznych. Zakłada się, że to, jak ludzie myślą, przekłada się na pełnienie ról w społeczeństwie (Siemaszko 1993).

Przekonanie to słabnie w momencie, gdy nikną emocjonalne związki z osobami z otoczenia, tj. rodziną, kolegami, sąsiadami itp. Jeżeli człowiek ceni otoczenie, w jakim pozostaje, to liczy się z jego opinią, przez co moralnie jest zobligowany do przestrzegania norm w nim obowiązujących. Przed dewiacyjnym zaangażowaniem powstrzymuje człowieka myśl typu: „co oni sobie o mnie pomyślą?” (Siemaszko 1993). W momencie, kiedy słabnie więź z otoczeniem, słabnie również jej siła regulacyjna, gdyż człowieka przestają interesować oczekiwania społeczne. W koncepcji Hirschiego za internalizację norm przyjmuje się uznawanie przez osobę tych obowiązujących w społeczeństwie. Naruszenia ich dopuszczają się osoby, które nie są wrażliwe na oczekiwania społeczne, czyli nie są przywiązane do otoczenia. Im mniej człowiek jest przekonany o konieczności przestrzegania norm, tym istnieje większe prawdopodobieństwo, że będzie je naruszał (Siemaszko 1993). Różni ludzie cechują się odmiennym nasileniem wiary w konieczność przestrzegania ustalonych zasad.

Warto podkreślić, że według Hirschiego człowiek nie konstruuje przekonań w celu ułatwienia sobie osiągnięcia nieaprobowanych celów. Słabe przekonanie

człowieka o prawomocności danej normy pozwala na przewidzenie, że może on ją naruszyć, lecz przekonanie to nie znika dlatego że człowiek chce to uczynić. Stanowisko takie różni się od założeń prezentowanych przez Greshama M. Sykesa i Davida Matza (1957), którzy uważali, że to techniki neutralizacji umożliwiają naruszanie norm, eliminując poczucie winy. Współczesne badania wskazują na obustronny wpływ – przekonania i zachowania, przy czym siła wiary w prawomocność danej normy może zmieniać się po dokonaniu czynu przestępczym, pełniąc funkcję racjonalizacji. Także przekonania mogą ulegać zmianie, zanim dane zachowanie zostanie podjęte.

Procesy poznawcze a efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych

Procesy poznawcze odgrywają również istotną rolę przy wyjaśnianiu różnorodnych wyników w kwestionariuszach samooceny wypełnianych przez osoby przejawiające zachowania antyspołeczne, gdyż istotne są relacje między zmiennymi poznawczymi a zmiennymi operacjonalizującymi określoną teorię.

W badaniach nad skutecznością oddziaływań resocjalizacyjnych często wskazuje się na takie procesy poznawcze, jak umiejscowienie poczucia kontroli, strategie rozwiązywania problemów, techniki neutralizacji. Każdy z tych procesów poznawczych wiąże się ze stopniem postrzegania siebie jako osoby odpowiedzialnej za swoje zachowanie. Z tego powodu można założyć istnienie związku między zdolnością kontrolowania tego, co się dzieje wokół człowieka, jego przekonaniem co do własnej skuteczności rozwiązywania problemów, wynikającym z przeszłych doświadczeń, i odrzucaniem częstych usprawiedliwień zaprzeczających odpowiedzialności za podejmowane zachowania, a postępowaniem resocjalizacyjnym.

Badania wskazują na związek między społecznymi czynnikami, wynikającymi z teorii społecznego uczenia się, a poznawczymi konstruktami. Osoby uzyskujące wysokie wyniki na skalach postaw prospołecznych częściej oczekują kar za zachowania niedostosowane oraz uważają je za niepożądane ze społecznego punktu widzenia (Fishbein 2000). Badania wskazują na znaczenie relacji między procesami poznawczymi a socjologicznymi zmiennymi tradycyjnie uwzględnianymi teorię społecznego uczenia oraz weryfikują wzajemną relację między tymi konstruktami.

Anita S. Mak (1991) zoperacjonalizowała teorię przywiązania społecznego za pomocą takich wymiarów, jak: więź z rodzicami, przywiązanie do szkoły, zaangażowanie się w edukacyjne i zawodowe cele oraz wiara w moralność prawa. Mak (1990) uważa, że dodanie do teorii Hirschiego dwóch wymiarów, tj. kontroli impulsów oraz empatii, zwiększy jej zdolność do przewidywania zachowań niedostosowanych. Kontrola impulsów i empatia są poznawczymi wymiarami związanymi z osobistą kontrolą i mogą być mierzone za pomocą kwestionariuszy (opracowanych m.in. przez Hansa J. i Sybil B. G. Eysencków). Kontrolę impulsów określa się jako zdolność do przewidywania możliwych konsekwencji określonych aktywności

i powstrzymania się od działania w danym momencie. W niektórych badaniach taka właściwość człowieka traktowana jest jako jeden z elementów świadczący o zdolności do przyjmowania społecznej perspektywy. Kwestionariusze służące do pomiaru empatii zawierają również szereg typowych pytań mierzących postawę prospołeczną. Zazwyczaj podkreślają one kwestię samokontroli, co nawiązuje do teorii Hirschiego.

Mak (1990) dostrzegła u 793 uczniów australijskich szkół średnich, że zmienna, jaką jest społeczna kontrola, wraz z dodatkowymi zmiennymi (płeć, wiek, rodzinne bezpieczeństwo i wykształcenie ojca (jako wyznacznik socjoekonomicznego statusu), wyjaśnia 45 proc. wariacji w obszarze niedostosowania społecznego mierzonego kwestionariuszami samooceny. Dodatkowo, uwzględnienie kontroli impulsów oraz poziomu empatii zwiększyło moc wyjaśniającą do 51 proc. (Mak 1990). Ponadto w podjętych badaniach badaczka porównała 103 pary osób dobranych pod względem kluczowych cech, w których jedna osoba była formalnie określona jako niedostosowana społecznie, a druga osoba jako dostosowana społecznie. Osoby niedostosowane różniły się nie tylko w wymiarze kontroli społecznej, lecz również w zakresie kontroli impulsów. W zakresie empatii różniły się dziewczęta niedostosowane od dziewcząt dostosowanych społecznie, natomiast badaczka nie zaobserwowała istotnych różnic wśród chłopców (Mak 1991).

Istotne jest zwrócenie uwagi, na ile kontrola społeczna i osobista działają niezależnie, czy wchodzi w interakcję. Mak (1991) dostrzegła dwie istotne interakcje w swoich badaniach nad australijską młodzieżą. Dostrzegła interakcję między empatią a wiarą w moralną wartość prawa. Empatia jest odwrotnie proporcjonalnie powiązana z niedostosowaniem społecznym, kiedy przekonania na temat moralności prawa są słabe, lecz empatia staje się nieistotna w sytuacji osób z silnymi przekonaniami na temat moralności prawa. Należy podkreślić, że w sytuacji pomiaru niezależnego wpływu ani więz z rodzicami, ani empatia nie były powiązane z niedostosowaniem społecznym. Znacznie mniej było osób niedostosowanych społecznie, u których występowały zarówno wysokie wyniki w wymiarze więzi z rodzicami i empatii. W związku z powyższym można zakładać, że zachowanie jest wynikiem interakcji między czynnikami indywidualnymi a środowiskowymi. Biorąc pod uwagę, że poznawcze deficyty są powiązane z przestępczym zachowaniem, oznacza to, że powinny one być uwzględniane w teoretycznych modelach oraz programach prewencyjnych i resocjalizacyjnych.

Kluczową trudnością w obszarze efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych jest kwestia tego, na czym koncentrują się badacze. Część badaczy ma tendencję do akcentowania pozytywnych efektów resocjalizacji. Wskazują oni na istniejące i obiecujące programy. Inni koncentrują się na tym, co nie przynosi efektów resocjalizacyjnych, i formułują konkluzje wskazujące, że sukces w resocjalizacji jest jak rzucanie monetą i zależy od przypadku. Co się dzieje natomiast, jeśli podczas ewaluacji pięć badań wskazuje na redukcję recydywy, a pięć przeciwnie? Jakie należałoby sformułować wówczas wnioski? Czy oddziaływania są w połowie skuteczne,

czy w połowie nieskuteczne? Czy każdy taki rodzaj tendencji może wpływać na prezentację uzyskanych wyników?

Założmy, że badacz dokonujący analizy opowiada się za koncepcją rozwoju społeczności terapeutycznych w zakładzie karnym. Wówczas jest on skłonny akcentować fakt, że ten program był wykorzystywany pomyślnie w pięciu zakładach karnych. Przeciwnie, inny badacz może uznać, że idea ta jest bezwartościowa. W tym przypadku będzie on podkreślać, że ten program nie sprawdził się w pięciu zakładach karnych. W świadomości badaczy społeczności terapeutyczne są równie nieskuteczne, jak i skuteczne. Czy w związku z tym można uznać, że idea ta jest nieskuteczna, nieudowodniona i nie warto jej finansować? Różne interwencje resocjalizacyjne cechują się odmienną skutecznością. Rezultaty oddziaływań resocjalizacyjnych są heterogeniczne, a nie homogeniczne. Oznacza to, że wśród różnych rodzajów oddziaływań niektóre są skuteczne, a inne nie.

Ewaluacje programów resocjalizacyjnych wskazują na to, że interwencje poznawczo-behawioralne w warunkach resocjalizacyjnych przynoszą pozytywne efekty (Gendreau, Ross 1987). Wspólną cechą tych programów jest posługiwanie się interwencjami mającymi na celu restrukturyzację poznawczą sprawcy oraz pomoc w nabyciu nowych, bardziej adekwatnych kompetencji poznawczych i społecznych (Opora 2009). Wykorzystywane są techniki, które mogą zwiększyć zdolności rozumowania, pomóc w ukształtowaniu odmiennego sposobu interpretacji społecznych ról i obowiązków oraz techniki pozwalające na uświadomienie sobie myśli i uczuć innych ludzi (Gendreau, Ross 1987). Techniki te mają na celu wyeliminowanie zniekształceń poznawczych dotyczących myśli uzasadniających antyspołeczne aktywności, np. agresję, kradzież, nadużywanie środków odurzających i takich, które kwestionują konwencjonalne, prospołeczne aktywności, np. edukację, pracę i relacje społeczne. U wielu sprawców kompetencje poznawcze oraz umiejętności zachowywania się w sposób prospołeczny funkcjonują na minimalnym poziomie.

W świetle tych deficytów skuteczne programy poznawczo-behawioralne mają na celu pomóc sprawcom w:

- 1) zdefiniowaniu problemu, który prowadzi ich do konfliktu z prawem;
- 2) sformułowaniu i wyboru celów, nad którymi należy pracować;
- 3) generowaniu alternatywnych prospołecznych rozwiązań;
- 4) wdrożeniu tych rozwiązań w życie.

Z metaanaliz przeprowadzonych przez Rhenę L. Izzo i Roberta R. Rossa (1990) wynika, że programy resocjalizacyjne, realizowane wobec młodzieży niedostosowanej społecznie, uwzględniające komponenty poznawcze, były dwukrotnie bardziej skuteczne w porównaniu z tymi, które ich nie uwzględniały.

Skuteczność interwencji poznawczych została także dostrzeżona w obszarze rozumienia i kontroli zachowań z użyciem przemocy. Albert J. Reiss i Jeffrey A. Roth (1993) opisali, że umiejętności rozwiązywania problemów interpersonalnych miały pozytywny efekt korekcyjny. Badania eksperymentalne lub quasi-eksperymentalne

wskazują na pozytywne efekty interwencji poznawczych (do 65 proc.) (Fishbein 2000).

Można założyć, że program resocjalizacyjny posiada komponentę poznawczą w sytuacji, gdy korzysta co najmniej z jednej z poniższych interwencji poznawczych:

- 1) strategia rozwiązywania problemów;
- 2) trening umiejętności negocjacyjnych;
- 3) trening umiejętności interpersonalnych;
- 4) terapia racjonalno-emotywna;
- 5) odgrywanie ról i modelowanie;
- 6) techniki poznawczo-behawioralne zmiany zachowania.

Obecność poznawczych komponentów jest jedną z dwóch zmiennych podnoszących skuteczność realizowanych programów resocjalizacyjnych. Drugą istotną zmienną są warunki, w jakich program jest realizowany. Programy realizowane w warunkach środowiska naturalnego cechują się wyższą skutecznością w porównaniu z programami realizowanymi w instytucjach działających całodobowo (Fishbein 2000). Większość programów uwzględniających komponent poznawczy przyczynia się do zmniejszenia wskaźnika recydywy, tj. 94 proc. programów przynosi pozytywny efekt, zaś wśród programów nieuwzględniających komponentów poznawczych jedynie 29 programów było skutecznych (Fishbein 2000). Znaczenie elementów poznawczych interwencji resocjalizacyjnych zostało potwierdzone jakościowymi badaniami nad właściwościami różnicującymi skuteczne programy resocjalizacyjne od nieskutecznych (Gendreau, Ross 1987).

Programy poznawczo-behawioralne w kontekście praktyki resocjalizacyjnej uwzględniają następujące kroki:

- 1) identyfikowanie dominujących przekonań antyspołecznych sprawcy;
- 2) w sposób zdecydowany, uczciwy i z szacunkiem wskazuje się sprawcy, że rozpoznane przekonania są nieakceptowane społecznie;
- 3) jeśli przekonania antyspołeczne się utrzymują, wówczas osoba doświadcza stanowczej dezaprobaty, np. w postaci wycofania społecznych wzmocnień;
- 4) stwarza się sprawcy możliwość posługiwania się alternatywnym prospołecznym sposobem myślenia i zachowania się, m.in. dzięki zaplanowanemu modelowaniu w kontakcie z terapeutą albo na zajęciach grupowych, np. na treningu zastępowania agresji;
- 5) stopniowo, podczas ćwiczenia oraz ze wzmocnieniem w sytuacji pojawienia się przekonania prospołecznego lub zachowania, funkcjonowanie sprawcy jest odpowiednio kształtowane.

Edukacja czy terapia?

Poznawczy model resocjalizacji bazuje przede wszystkim na tym, co zostało uznane za skuteczne w przeprowadzonych meta analizach. W badaniach nad sprawcami cechującymi się wysokim prawdopodobieństwem powrotu do przestępstwa spośród

62 osób losowo przydzielono niektórych sprawców do tradycyjnego dozoru kuratora sądowego, innych do programu opartego na kontroli codziennych czynności życiowych, a jeszcze innych do grup bazujących na pracy korekcyjnej w oparciu o techniki poznawcze. Osiemdziesięciogodzinny program (poznawczy) koncentrował się na modyfikowaniu myślenia w następujących obszarach: impulsywności, egocentryzmie, nieracjonalnym myśleniu, sztywnym myśleniu sprawców, przyjmowaniu i wartościowaniu społecznej perspektywy oraz uczeniu powstrzymywania reakcji na bodziec myślenia przed działaniem, analizie konsekwencji własnego zachowania, formułowania alternatywnych sposobów reagowania na interpersonalne problemy oraz uwzględniania wpływu własnego zachowania na inne osoby, w tym też ofiary. Po dziewięciu miesiącach wskaźnik recydywy w przypadku dozoru kuratora, kontroli umiejętności życiowych, grup z interwencjami poznawczymi wyniósł kolejno: 70, 48 i 18 proc. Natomiast wskaźnik ponownej izolacji – 30, 11 i zero proc. (Izzo, Ross 1990).

W skutecznych programach zwykle wykorzystuje się szeroki zakres różnorodnych oddziaływań, w których komponent poznawczy może być dostrzegany w większym lub mniejszym stopniu. Większość programów resocjalizacyjnych odrzuca medyczny model przestępczości rozumianej jako symptom choroby, która musi być leczona. Najczęściej zachowanie przestępcze postrzegane jest jako konsekwencja poznawczych, społecznych, ekonomicznych, sytuacyjnych czy też behawioralnych czynników. Sprawcy nie są widzani jako osoby chore, lecz jako nieposiadające stosownych umiejętności rozumowania i rozwiązywania problemów, co utrudnia im właściwe radzenie sobie ze społecznymi i ekonomicznymi problemami. Dlatego programy resocjalizacyjne nastawione są na korygowanie antyspołecznych postaw, wadliwe myślenie czy niewłaściwą społeczną percepcję i rozwijanie społecznych kompetencji (Hollin 1990). W związku z powyższym, w większym stopniu uwzględniają one edukację i treningi umiejętności poznawczych i społecznych niż terapię charakterystyczną dla osób chorych.

Podsumowanie

Tendencja do podkreślania społecznych wpływów, powiązana z niespójnością i metodologicznymi problemami badawczymi nad znaczeniem procesów poznawczych w przestępczości, doprowadziła do poświęcenia stosunkowo mało uwagi w kryminologii zagadnieniu, na ile to, co i jak ludzie myślą, wiąże się z naruszaniem norm prawnych. Przełom w naukach o poznaniu i psychologii poznawczej wskazuje, że myślenie ściśle wiąże się z zachowaniem i niewskazane jest pomijanie tego aspektu przez kryminologów podczas wyjaśniania zachowań antyspołecznych.

Współczesne teorie kryminologiczne uwzględniają sposób, w jaki ludzie definiują zachowania, co wartościują, ich przypuszczenia, aspiracje, rozumienie przez nich sprawiedliwości, empatię, zdolność do rozwiązywania problemów, lecz w dalszym ciągu procesy poznawcze wymagają głębszego poznania naukowego.

Ci, którzy są skłonni dostrzec problem z perspektywy innych osób, łatwiej rozwiązują interpersonalne trudności i uważają się za osoby mające kontrolę nad wydarzeniami pojawiającymi się w ich życiu, rzadziej ulegają pokusom popełnienia przestępstwa, także w trudnych sytuacjach. Badania pokazują, że uwzględnienie procesów poznawczych w tradycyjnych modelach kryminologicznych zwiększa zdolność przewidywania co do pojawienia się dewiacji społecznych. Programy resocjalizacyjne uwzględniające interwencje nakierowane są na deficyty poznawcze i sprzyjają redukcji wskaźnika powrotu do przestępstwa. Podejmowane są badania nad wzajemną relacją procesów poznawczych oraz ich interakcją z czynnikami społecznymi. Dalsze analizy tych interakcji mogą dokładniej wyjaśnić przyczyny przestępczości i pozwolą precyzyjniej dopasować oddziaływania resocjalizacyjne w celu podniesienia ich skuteczności.

Poznanie interakcji między socjologicznymi a psychologicznymi czynnikami pozwoli natomiast na dostrzeżenie, w jaki sposób środowiskowe wpływy znajdują swoje odzwierciedlenie w indywidualnym myśleniu człowieka, i odpowiedzi na pytanie, jak poznawcze nastawienie wpływa na relację z otoczeniem. Życie jest nieustanną interakcją pomiędzy psychicznymi właściwościami człowieka a wpływami środowiskowymi. To, jak myśli osoba, jest wynikiem zarówno środowiskowych wpływów, jak i neuropsychologicznych możliwości.

Badania empiryczne uwzględniające interakcję myślenia i środowiskowe wpływy mogą pomóc w zrozumieniu sposobu, w jaki środowisko kształtuje poznanie zarówno na poziomie biologicznym, jak i społecznym. Z kolei myślenie bazujące na ważnych doświadczeniach i wrodzonych możliwościach może wpływać na sposób interpretacji bodźców napływających ze środowiska. Eksploracje naukowe nad tym, jak ludzie z różnymi przekonaniami reagują na te same wydarzenia, mogą przyczynić się do dostrzeżenia różnic między skutecznymi i nieskutecznymi strategiami radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Im lepiej rozumiemy poznawcze funkcjonowanie człowieka, tym bardziej świadomie możemy kształtować prospołeczne myślenie. Poznanie roli przekonań ma szczególne znaczenie z tego powodu, iż można je stosunkowo prosto modyfikować w porównaniu z innymi czynnikami przyczyniającymi się do podejmowania zachowań przestępczych. Myślenie może być modyfikowane w pewnym stopniu za pomocą edukacji. Jakkolwiek zmiana przekonań antyspołecznych nie jest łatwa, jest jednak mniej zniechęcającym zadaniem niż zmiana predyspozycji biologicznych, środowiskowych wpływów czy dokonywania przebudowy struktury ekonomicznej w celu zapewnienia człowiekowi równego dostępu do określonych możliwości.

Nie oznacza to jednocześnie, że edukacja w celu zmiany myślenia stanowi panaceum na wszelkie zachowania przestępcze, a inne czynniki ryzyka należałoby pominąć. Pragnę jedynie zaznaczyć, że programy resocjalizacyjne powinny uwzględniać interwencje nakierowane na poznawcze aspekty funkcjonowania sprawców przestępstw. Wskazane jest również posługiwanie się interwencjami poznawczymi w instytucjach odpowiedzialnych za profilaktykę, edukację, w wymiarze

sprawiedliwości. Działania takie powinny być także podejmowane przez rodziców i inne osoby zainteresowane redukowaniem przejawów antyspołecznego zachowania. Dążenie do zrozumienia sytuacji innych ludzi i poznania perspektywy ich zachowań, kształtowanie interpersonalnych umiejętności rozwiązywania problemów czy też posiadanie poczucia kontroli nad planowanymi celami powinny sprzyjać redukcji przestępczości.

Bibliografia

- Akers R. L. (1990). *Rational choice, deterrence, and social learning theory in criminology: The path not taken*. „The Journal of Criminal Law & Criminology”, nr 81, s. 653–676.
- Akers R. L., Krohn M. D., Lanza-Kaduce L., Radosevich M. (1979). *Social learning and deviant behavior: A specific test of a general theory*. „American Sociological Review”, nr 44, s. 636–655.
- Bishop D. M. (1984). *Legal and extralegal barriers to delinquency: A panel analysis*. „Criminology”, nr 22, s. 403–419.
- Fishbein D. (2000). *Adding an Explicit Focus on Cognition to Criminological Theory*. W: Fishbein D. (red). *The science, treatment, and prevention of antisocial behavior: application to the criminal justice system*. New Jersey: Civic Research Institute.
- Gendreau P., Ross R. R. (1987). *Revivification of rehabilitation: Evidence from the 1980s*. „Justice Quarterly”, nr 4, s. 349–408.
- Hollin C. R. (1990). *Cognitive-behavioral interventions with young offenders*. Elmsford, NY: Pergamon.
- Izzo R. L., Ross R. R. (1990). *Meta-analysis of rehabilitation programs for juvenile delinquents*. „Criminal Justice and Behavior: An International Journal”, nr 17, s. 134–142.
- Mak A. S. (1990). *Testing a psychosocial control theory of delinquency*. „Criminal Justice and Behavior”, nr 17, s. 215–230.
- Mak A. S. (1991). *Psychosocial control characteristics of delinquents and nondelinquents*. „Criminal Justice and Behavior”, nr 18, s. 287–303.
- Matsueda R. L. (1982). *Testing control theory and differentia association: a casual modeling approach*. „American Sociological Review”, nr 4, s. 408–504.
- Opora R. (2009). *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Reiss A., Roth J. A. (1993). *Understanding and preventing violence*. Washington, DC: National Academy Press.
- Siemaszko A. (1993). *Granice tolerancji – o teoriach zachowań dewiacyjnych*. Warszawa: PWN.
- Sykes G. M., Matza D. (1957). *Techniques of neutralization: a theory of delinquency*. „American Sociological Review”, nr 6, s. 665–670.

THE ROLE OF BELIEFS IN CRIMINOLOGICAL THEORIES AND PRACTICE OF SOCIAL REHABILITATION

Abstract: The aim of the article is to draw attention to the role of beliefs in the concept of social learning and Hirschi's social bonding theory and the ability to use them in the practice of social rehabilitation. There are descriptions of selected interactions between cognitive variables and environmental variables significant for estimating the effectiveness of the impact of the resocialization tools. Further parts of the article present elements characteristic for the corrective programs based on cognitive – behavioral theory. These elements promote the effectiveness of corrective actions.

Keywords: social rehabilitation, cognitions, correctional program.

Robert Opora – doktor habilitowany, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Gdańskiego, kierownik Zakładu Patologii Społecznej i Resocjalizacji. Jego dorobek naukowy dotyczy zagadnień efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych, niedostosowania społecznego i zjawiska odporności psychicznej. Prowadził wykłady jako profesor wizytujący na zagranicznych uniwersytetach w Bremie (Niemcy), Linkoping (Szwecja), Santiago de Compostela (Hiszpania). Od wielu lat zajmuje się pracą z młodzieżą niedostosowaną społecznie. Pracował również jako terapeuta uzależnień, podejmował działania psychokorekcyjne wobec osób uwikłanych w zjawisko przemocy domowej i do dziś jest mediatorem sądowym. Obecnie swoją praktykę realizuje jako superwizor i konsultant rad pedagogicznych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych. Adres e-mailowy: innro@univ.gda.pl.